

IN MEMORIAM MADELEINE ALBRIGHT

Emil Constantinescu

În Biroul Oval, președinții Emil Constantinescu și Bill Clinton,
alături de secretarul de stat Madeleine Albright

Cartea Laurei Ganea, dedicată aniversării Parteneriatului Strategic România-SUA, are meritul de a aminti că, alături de președinții care l-au lansat simbolic în Piața Universității în urmă cu 25 de ani, a lucrat un grup de oameni de stat, în același timp vizionari și pragmatici, care au dat viață acestui proiect. Când cartea se pregătea pentru tipar, personalitatea care a avut, poate, cea mai importantă contribuție în acest sens ne-a părăsit, în urma unei grele suferințe: Madeleine Albright.

În emisiunile care au anunțat tristul eveniment au fost prezentate noi știri despre războiul din Ucraina, provocat de autocratul rus care visează să reînvie gloria și teroarea fostului imperiu sovietic. În fața tragediilor de pe frontul ucrainean, mulți dintre cei care au trăit în partea estică a sinistrei Cortine de Fier s-au întrebat ce s-ar fi întâmplat cu țările noastre dacă nu ar fi existat extinderea NATO și, în cazul special al României, un Parteneriat Strategic cu Statele Unite.

Am scris aceste rânduri ca un omagiu postum pentru Madeleine Albright, considerând că este datoria mea să rememorez, în contextul schimbărilor malefice actuale, împrejurările istorice care ne-au adus în situația de a lucra împreună pentru a asigura securitatea României în mileniul 3 și cred că multe dintre faptele menționate, rămase inedite, pot fi de interes pentru cititorii acestei cărți.

Destinul personal al lui Madeleine Albright este legat de evenimentele care au influențat destinul istoric al Europei

de Est, în a doua jumătate a secolului XX. Asemenea refugiaților ucraineni de astăzi, Madeleine Albright și-a părăsit țara natală, Cehia, fugind din calea unei invazii sovietice cu pretenții eliberatoare. Și-a găsit adăpost în țara-leagăn al democrației, iar cariera sa demonstrează, încă o dată, că „visul american“ nu este o utopie, fetița refugiată devenind prima femeie secretar de stat din istoria Statelor Unite.

Am întâlnit-o prima dată pe Madeleine Albright în 1991, la o conferință aniversară, organizată de profesorul Zbigniew Brzeziński la Școala de Studii Avansate Internaționale de la Universitatea Johns Hopkins din Washington. Probabil datorită biografiei ei mai puțin obișnuite, era printre puținii americani din lumea universitară care posedau cunoștințe solide despre Europa Centrală, cu care am relaționat atunci. Tatăl ei, fost diplomat la Ambasada Cehiei la Belgrad, devenise profesor de relații internaționale la Denver University. Născută la Praga, beneficiase în adolescență de o severă educație catolică, apoi de o licență în științe umaniste la prestigiosul Wesley College, un masterat la Columbia University și un doctorat la Johns Hopkins University. Prin căsătorie, a trecut de la catolicism la religia protestantă episcopală, dominantă în elita Americii, căreia i-a furnizat președinți timp de două secole. A aflat târziu, abia în 1997, că în familia sa, de origine evreiască, se numărau victime ale Holocaustului, printre care trei dintre bunici, un unchi și o verișoară, ceea ce a marcat-o emoțional și a făcut-o să devină o promotoare înfocată a libertății și a drepturilor omului. În perioada primului mandat al lui Clinton, a avut ocazia, ca ambasador al SUA la ONU, să militeze pentru această cauză la nivel mondial și apoi, ca secretar de stat, pentru integrarea fostelor state comuniste din Europa de Est în „Lumea Liberă“.

De-a lungul ultimelor trei decenii, am avut ocazia mai multor conversații în care să împărtășim, având aceeași vârstă, împrejurări comune ale vieții noastre: experiența a două

refugii în copilărie, împreună cu familia, cariera universitară, drumul dinspre mediul academic spre cel politic. Și, mai ales, relația fiecăruia dintre noi cu câteva personaje emblematică, care ne-au marcat viața. Două, în mod special: Václav Havel și Papa Ioan Paul al II-lea. Pe amândoi i-am evocat la primele noastre întâlniri oficiale din 1997, pentru că îi cunoscusem bine la începutul anilor '90, înaintea mandatului prezidențial.

Madeleine Albright îl admira profund pe Václav Havel și a impresionat-o faptul că îi decernasem, în calitate de rector, titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității din București. Știa ce semnificație avusese asta pentru Havel, care fusese împiedicat de regimul comunist să finalizeze licența universitară din cauza „originii nesănătoase” și a nonconformismului său.

A apreciat în mod deosebit vizita Papei Ioan Paul al II-lea în România, în 1999, nu atât pentru semnificația multiseculară a primului drum al conducătorului Bisericii Catolice într-o țară majoritar ortodoxă, după Marea Schismă, cât pentru lansarea, în plin conflict, a Apelului pentru Pace în Iugoslavia, în prezența unor reprezentanți de frunte ai sârbilor, croaților și albanezilor, pe care îi invitasem cu această ocazie la București.

Madeleine Albright înțelesese de la Brzeziński, fostul consilier pentru Securitate Națională al președintelui Carter, și el un emigrant născut în Polonia, cât de important fusese apelul Papei Ioan Paul al II-lea, în timpul dictaturii militare a lui Jaruzelski, rostit la Cracovia: „Nu vă temeți!” Datorită lui Brzeziński și lui Madeleine Albright, și eu însumi am înțeles cât de important era rolul Poloniei în flancul estic al noii „Lumi Libere”, necesitatea deschiderii NATO spre Europa Centrală și de Est și, mai ales, Parteneriatul Strategic al Poloniei cu SUA. A apreciat faptul că am ales Polonia pentru prima mea vizită de stat, a apreciat relația mea bună deopotrivă cu Kwaśniewski și cu Wałęsa, construcția primei

trilaterale Polonia–România–Ucraina și, apoi, a celor dintre România–Ucraina–Republica Moldova, România–Bulgaria–Turcia (un alt partener strategic al SUA) și România–Bulgaria–Grecia, pe care le-a botezat la Departamentul de Stat „Triunghiurile lui Constantinescu“. Când președintele Clinton a propus României să joace un rol de lider regional, mai ales pentru stabilitate în Balcani, a înțeles dorința mea ca, mai întâi, Departamentul de Stat să recunoască oficial apartenența României la Europa Centrală, o problemă de orgoliu național pentru români.

Pentru a înțelege însemnătatea Parteneriatului Strategic cu SUA, la nivelul întregii istorii a României, trebuie reamintit contextul internațional al celor două mandate ale președintelui Clinton (1992–2000), unul dintre momentele rare ale istoriei lumii, în care a existat o singură superputere mondială. Statele Unite ale Americii controlau din punct de vedere ideologic, politic, economic, militar și, nu în ultimul rând, psihologic întreaga planetă. Din această poziție, Statele Unite, prin președintele Clinton, liderul cu cea mai însemnată putere de decizie pe plan mondial, au oferit României, la 11 iulie 1997, protecție pe toate planurile menționate.

Pentru cei care nu au înțeles la timp și pentru cei care nu vor înțelege niciodată, vreau să subliniez în modul cel mai ferm, acum, când președintele Clinton și mulți dintre oficialii cu care am colaborat pot confirma, că niciodată, în timpul mandatului meu, Statele Unite nu au făcut niciun fel de presiune pentru a impune un interes al SUA în dauna României și au respectat, în toate situațiile, interesele legitime ale României.

Correspondența diplomatică la nivelul președintelui SUA, al membrilor Congresului și al secretarului de stat, prezentată în cartea Laurei Ganea, este cea mai bună dovadă. Din acest punct de vedere, Parteneriatul Strategic cu SUA a reprezentat, în perioada 1997–2000, nu numai un moment

de asigurare a independenței, suveranității și integrității, ci și de afirmare a demnității naționale.

Pentru cei care vor să își însușească lecția apărării demnității naționale, rețeta este simplă: o pregătire științifică și culturală, cel puțin la nivelul interlocutorilor externi, lipsa oricărei vulnerabilități și a intereselor personale de orice natură, respectarea cuvântului dat, indiferent de consecințe. Este modul prin care credibilitatea personală poate fi transferată țării pe care o reprezintă.

Urmând modelul polonez, România a propus Statelor Unite, în aprilie 1997, prin vocea ministrului de Externe Adrian Severin, constituirea unui Parteneriat Strategic care reprezenta o garanție de securitate mai eficientă decât însăși aderarea la NATO, care nu părea realizabilă în contextul în care Congresul SUA aprobase o lărgire cu doar trei țări din Europa Centrală: Polonia, Cehia și Ungaria. Propunerea a fost întărită din partea României de către prim-ministrul Victor Ciorbea cu ocazia vizitei sale în SUA.

Am discutat această idee cu președintele Clinton, la Haga, într-o întâlnire bilaterală prilejuită de prezența la celebrarea a 50 de ani de la lansarea Planului Marshall, la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial. Tot acolo, am declinat o invitație a președintelui Clinton pentru o întâlnire la Casa Albă în Biroul Oval, motivând că nu doream să fie interpretată, în condițiile neintegrării României în NATO în primul val de extindere, ca un premiu de consolare personal.

Am insistat în privința proiectului Parteneriatului Strategic în circumstanțele în care România obținea un sprijin din ce în ce mai consistent pentru integrarea în primul val al extinderii NATO din partea statelor europene și a unei poziții tranșante a Franței care, prin președintele Jacques Chirac, amenința cu veto asupra lărgirii, dacă România nu este inclusă în primul val. În același timp, România câștiga teren și în Statele Unite printr-un sprijin tot mai consistent în Congres.

În paralel cu insistențele pentru Parteneriat, am continuat ofensiva diplomatică privind integrarea în NATO, pentru că aceasta dovedea capacitatea noastră de a schimba în bine imaginea României. Într-o vizită personală la Bonn, la invitația cancelarului Germaniei, Helmuth Köhl, am obținut un sprijin neașteptat, care putea pune probleme delegației americane la Summitul NATO de la Madrid. Aceasta s-a și întâmplat, pentru că la votul de la Madrid, în primul tur, statele membre NATO s-au pronunțat, cu excepția SUA, Marii Britanii și Islandei, în favoarea României, iar Franța și-a menținut poziția de veto în cazul neincluzerii României în primul val. În aceste condiții, am primit un fax de la Madeleine Albright, urmat de o convorbire telefonică în care mă ruga să dau urgent un comunicat public prin care să afirm că România nu dorește să divizeze NATO și să provoace un blocaj, având în vedere promisiunea că președintele Clinton va lansa public, împreună cu mine, Parteneriatul Strategic SUA-România la București, imediat după încheierea Summitului de la Madrid.

Am scris repede un comunicat, pe care l-am transmis agenției naționale de presă Agerpres și, în copie, doamnei secretat de stat.

Între timp, lucrurile au evoluat bine și, la Madrid, Helmuth Köhl și-a ținut promisiunea și a propus ca miniștrii de Externe ai Germaniei și Franței să găsească o soluție de compromis, care, în final, s-a materializat în nominalizarea României și Sloveniei – singurele care fuseseră puse în discuție pentru primul val pe primele două locuri –, în această ordine, la cel de-al doilea val de extindere a NATO.

După reuniunea NATO-Parteneriatul pentru Pace, Madeleine Albright m-a invitat la Ambasada SUA de la Madrid pentru o discuție în patru: președintele Clinton, secretarul de stat Madeleine Albright și consilierul pentru siguranță națională, Sam Berger.

La această întâlnire, s-a arătat îngrijorată de o eventuală reacție populară negativă la București față de poziția SUA în

legătură cu admiterea României în primul val al extinderii NATO, având în vedere că, deși pentru noi era clar că „planul B” (parteneriatul) devenise mai important pentru România decât „planul A” (NATO), proiectul Parteneriatului Strategic nu fusese făcut public, și nu era cunoscut la nivelul populației.

I-am asigurat pe președintele Clinton și pe colaboratorii săi apropiați că, deși nu am în vedere niciun fel de mobilizare specială, faptul că lansarea va avea loc în Piața Universității, locul simbolic în care, în 1989 și apoi în 1990, s-au adunat oameni gata să plătească opțiunea pentru o democrație de tip occidental cu libertatea și viața lor, locul unde s-a vărsat sânge pentru libertate, este o garanție suficientă.

THE SECRETARY OF STATE

WASHINGTON

July 13, 1997

Dear Mr. President:

Thank you for your warm and gracious welcome. I greatly enjoyed seeing firsthand the progress Romania has made under your leadership.

From those historic days of 1989 and through your election victory in 1996, Romania continues to solidify its democracy. This visit has further strengthened the Romanian-American relationship and I am confident that our two countries will continue to forge closer ties as we move towards the new millennium.

Thank you also for the lovely pewter box, which will remind me always of my stay in your country. I look forward to having the pleasure of meeting with you again.

Sincerely,

Madeleine K. Albright

His Excellency
Emil Constantinescu,
President of the Romanian Government,
Cotroceni Palace,
Bucharest.

Întors la București, în preziua evenimentului, am respins hotărât inițiativa (lăudabilă, de altfel, în maniera americană) a ambasadorului Alfred Moses de a oferi gratuit un spectacol de jazz, cu produse McDonald's și Coca-Cola. Am preferat prezența voluntară a celor ce reluau cântecele Pieței Universității, reînviind atmosfera din 1990.

Reacția incandescentă a celor veniți spontan la miting l-a impresionat pe președintele Clinton, care și-a modificat pe podium discursul inițial, și este redat călduros de Madeleine Albright în memoriile sale, publicate de editura RAO.

Cartea dedicată aniversării a 25 de ani de la acest eveniment pleacă de la ideea că lansarea Parteneriatului Strategic se referă la întreaga perioadă a guvernării 1996-2000, când s-au parcurs toate treptele, de la proiect la punerea lui în practică. Un moment de încercare l-a constituit conflictul din Kosovo, când România s-a comportat ca un partener loial al SUA și ca un membru de facto al NATO.

Am avut același comportament loial și atunci când, la finalul intervenției, am impus interdicții survolului avioanelor rusești care transportau, în urma unui acord americano-rus, mediat de președintele Finlandei, Martti Ahtisaari, trupe de menținere a armistițiului în Kosovo. Între timp, aeroportul din Priștina fusese ocupat de forțe rusești, astfel că soluția propusă de generalul Constantin Degeratu, șeful Statului Major al Armatei, transmisă prin consilierul prezidențial pentru siguranță națională, Dorin Marian, și aprobată de mine, a împiedicat ceea ce putea deveni, după cum scrie Madeleine Albright în memoriile sale, „prima confruntare armată pe teren între soldații americani și ruși, de la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial“.

Evoluția continuu pozitivă a Parteneriatului Strategic România-SUA în perioada 1997-2000 s-a produs pentru că interlocutorii români ai lui Madeleine Albright, miniștrii de Externe Adrian Severin, Andrei Pleșu și Petre Roman, ca și consilierul prezidențial pentru politică externă, Zoe Petre,

cu o solidă cultură academică, au înțeles noutatea proiectului, amplificându-l prin idei originale. Esențială a fost contribuția prim-miniștrilor Victor Ciorbea, Radu Vasile, Mugur Isărescu și a membrilor guvernului. Nu în ultimul rând, a conducerii Armatei și serviciilor de informații, care au colaborat exemplar cu omologii lor americani.

Finalul demnităților oficiale pe care le-am deținut amândoi în perioada 1996-2000 nu a însemnat și încetarea legăturilor dintre mine și doamna secretar de stat. În anul 2010 am fost invitat de Madeleine Albright, care fusese desemnată să conducă o comisie care să elaboreze strategia NATO pe următorii 10 ani, să țină discursul de deschidere la reuniunea ministerială de la Oslo. Am folosit acest prilej pentru a deveni purtătorul de cuvânt al primilor președinți democrați din

Est și pentru a aminti, în discursul susținut la reuniunea inaugurală, de scrisoarea deschisă adresată Administrației Obama cu un an înainte, pe care o semnasem alături de foștii președinți Václav Havel, Lech Wałęsa, Aleksander Kwaśniewski, Vaira Vīķe-Freiberga, Michal Kováč, Valdas Adamkus.

Atrăgeam atenția că, față de statele democratice din fostul bloc comunist, născute în urma revoluțiilor pașnice din 1989-1990, și a dizolvării URSS, Federația Rusă acționează din ce în ce mai mult, ca o forță revizionistă, contestându-ne opțiunea de a avea propriile noastre

Madeleine Albright
la Palatul Cotroceni, 1999

experiențe istorice, reclamând o poziție privilegiată în stabilirea deciziilor noastre de securitate și folosind mijloace diverse, de la blocade energetice și investiții motivate politic până la manipulare și mituire a mass-media pentru a-și realiza interesele și a schimba orientarea transatlantică a Centrului și Estului Europei.

În ultima lună a vieții sale, Madeleine Albright a asistat, din nefericire pentru ea, ca și pentru noi toți, la o deteriorare gravă a proiectului Parteneriatului pentru Pace, la care lucrase cu atâta devotament. Invazia Ucrainei de către Federația Rusă a generat un nou Război Rece la nivel mondial și un război sângeros în Ucraina, la porțile Europei. Cel puțin, până în prezent, se pare că eforturile depuse în ultimele trei decenii nu au fost în zadar.

La trei zile de când Madeleine Albright ne-a părăsit, în seara de 26 martie 2022, la Varșovia, președintele Joe Biden avea să repete cuvintele rostite de Papa Ioan Paul al II-lea în Polonia în timpul Războiului Rece, „Nu vă fie teamă!”, adresându-se deopotrivă țărilor din Estul Europei membre ale NATO, dar și greu încercatei Ucraina, unde nu își dau viața numai militarii care își apără Patria, dar sunt uciși de forțele invadatoare rusești și copiii și bunicii lor, prin crime de război nedemne de umanitatea noastră și de secolul în care trăim.

Destinul creează uneori simboluri neașteptate, reunind în eternitate ctitorii unor evenimente care au schimbat o situație ce părea încremenită în timp. La șase săptămâni de când Madeleine Albright ne părăsise, au plecat la ceruri alte două personaje care au marcat istoria Estului European și, pe cale de consecință, a Europei și a Lumii: fostul președinte al Belarusului (1991-1994), distinsul fizician Stanislav Șușkievici, și fostul președinte al Ucrainei, Leonid Kravciuk (1991-1994). Amândoi au semnat, în 1991, la casa de vacanță a lui Șușkievici din pădurea Białowiecka, împreună cu Boris Elțin, actul de independență al Rusiei, Ucrainei și Belarusului, marcând destrămarea URSS. După declararea independenței, președintele Șușkievici a decis renunțarea unilaterală, fără condiții, la

arsenalul nuclear de pe teritoriul Belarusului, care, în acel moment, era mai mare decât cele ale Marii Britanii și Franței luate la un loc. Când președintele Ucrainei, Leonid Kravciuk, a luat o decizie asemănătoare, expediind spre Rusia, în martie 1996, primul transport din cele 1 900 focoase nucleare, a fost obligat să demisioneze. Următorul președinte al Ucrainei, Leonid Kucima, a semnat, la 5 decembrie 1994, Tratatul (Memorandumul) de la Budapesta, prin care Ucraina, devenită a treia putere nucleară a lumii, cu un stoc de arme nucleare mai mare atunci decât cel al Marii Britanii, Franței și Chinei laolaltă, renunța la acesta și îl transfera Rusiei în schimbul obligației asumate de Rusia, Statele Unite și Marea Britanie că vor „respecta independența, suveranitatea și frontierele existente“ (Articolul 1), „... se vor abține de la amenințarea cu forța împotriva integrității teritoriale sau a independenței politice a Ucrainei“ (Articolul 2) și „se vor abține de la constrângeri economice cu intenția de a subordona propriului interes exercitarea de către Ucraina a drepturilor inerente suveranității sale pentru a obține avantaje de orice fel“ (Articolul 3).

În lumina mult timp obturată a Memorandumului de la Budapesta, poate și alții vor descifra insistența cu care secretatul de stat al SUA, Madeleine Albright, ca și ministrul de Externe conservator al Marii Britanii, Malcolm Rifkind, și el fiul unor emigranți din Lituania, căsătorit cu o poloneză, pledau în discuțiile pe care le-am avut cu ei în 1997 pentru garantarea „frontierelor existente“ ale Ucrainei.

Pentru ei, Ucraina era un avanpost în Est al Noii Europe, care urma să construiască un zid de protecție în fața previzibilelor acțiuni revizioniste ale Rusiei. Memorandumul de la Budapesta, pe care SUA și Marea Britanie îl semnaseră în 1994, era un test fragil, un compromis în fața unei agresiuni posibile pentru refacerea imperiului sovietic la începutul anilor '90. Veniți amândoi din mediul academic, cu o solidă cultură istorică, erau conștienți de pericolele care vor amenința din Est și încercau să construiască în timp instrumente ale „forței dreptului“ în fața „dreptului forței“.

Este regretabil cum, din cauza indiferenței sau a intereselor obscure, au fost obliterate evenimente cruciale, lipsind popoarele din Est și din Vest, deopotrivă, de repere fundamentale ale istoriei recente. Poate această înlănțuire postumă, în umbra morții, a protagoniștilor acelor vremuri a vrut să ne atragă atenția că perioada 1989-1991 a fost un moment astral, în care liderii vizionari din Estul Europei au făcut posibilă prăbușirea dictaturilor comuniste și sfârșitul Războiului Rece, și că ei au întâlnit atunci lideri responsabili din Occident, care au înțeles cum poate fi lumea schimbată în bine. În zilele noastre, când lumea pare să se îndrepte din nou spre partea întunecată a istoriei sale, „Lumea Liberă”, căreia i s-a dedicat Madeleine Albright, este datoare să continue lupta pentru libertate și democrație cu aceeași determinare pe care a avut-o ea în timpul vieții sale.

Cartea pe care o prefațez încearcă să aducă în atenția opiniei publice fapte și documente relevante ale anilor '90, pentru o mai bună înțelegere a lumii în care trăim.

